

UDK: 159.922.72 + 373.3

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14669175>

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR IDROKINING RIVOJLANISHIDA O'YINLARNING ROLIGA DOIR NAZARIY YONDASHUVLAR

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РОЛИ ИГР В ПОЗНАВАТЕЛЬНОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ

THEORETICAL APPROACHES ON THE ROLE OF GAMES IN THE COGNITIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Xolmamatova Farida Mexmonali qizi

Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'yinlarning bolalarning jismoniy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Ayniqsa, o'yin jarayonida bolalar harakat va motorda malakalarni rivojlantirib, ularni turli ko'nikmalar bilan tanishtirish imkoniyatini yaratadi. O'yinlar orqali bolaning idrokini, qobiliyatlarini va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga alohida e'tibor berilgan. Shuningdek, maqolada bolalar idrokining rivojlanishiga ta'sir etuvchi nazariy yondashuvlar va metodologik asoslar haqida so'z boradi. O'yinlarning maqsadli va samarali tarzda qo'llanilishi, uning pedagogik jarayonda muhim o'rin tutishi haqida fikrlar bildiriladi. Maqola bolalar ta'limi va tarbiyasida o'yinlarning ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, bolalar idrokini rivojlantirish, o'yin, motor ko'nikmalar, nazariy yondashuvlar.

Аннотация

В данной статье анализируется роль игр в физическом, интеллектуальном и социальном развитии детей. Особенно внимание уделено тому, как в процессе игры дети развивают двигательные навыки и знакомятся с различными умениями. Игры способствуют развитию восприятия, способностей и творческого мышления ребенка. Также в статье рассматриваются теоретические подходы и методологические основы, влияющие на развитие двигательных навыков детей. Приводятся мысли о целенаправленном и эффективном применении игр в педагогическом процессе, подчеркивается их важность в образовательной деятельности. Статья способствует более глубокому пониманию значения игр в обучении и воспитании детей.

Ключевые слова: дошкольный возраст, развитие восприятия детей, игра, моторные навыки, теоретические подходы.

Annotation

This article analyzes the role of play in the physical, intellectual, and social development of children. Special attention is given to how, during play, children develop motor skills and are introduced to various competencies. Through play, a child's perception, abilities, and creative thinking are developed. Additionally, the article discusses theoretical approaches and methodological foundations that influence the development of motor skills in children. It presents views on the purposeful and effective use of play in the pedagogical process and emphasizes its importance in educational activities. The article helps in gaining a deeper understanding of the significance of play in the education and upbringing of children.

Key words: *preschool age, development of children's perception, play, motor skills, theoretical approaches.*

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin nafaqat ko'ngilochar faoliyat, balki ularning jismoniy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bolalar o'yini orqali ularning motor ko'nikmalari, idroki, hissiy holatlari va ijtimoiy munosabatlari shakllanadi. O'yinning bolaning rivojlanishiga ta'siri keng qamrovli bo'lib, uning harakatlar tizimini rivojlantirishda, maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni o'zlashtirishda, ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, o'yin jarayonida bolalar turli vaziyatlarga moslashishni, muammolarni hal qilishni, muloqot qilishni o'rganadilar.

O'yinlarning bolalar idrokini rivojlantirishdagi o'rni haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, uning samarali qo'llanilishi uchun to'g'ri nazariy yondashuvlar va metodologiyalarni ishlab chiqish zarur. Bu maqola, aynan, o'yinlarning bolalar motor ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini, o'yin jarayonida bolalar idrokining qanday shakllanishini tahlil qilishga va pedagogik jarayonda o'yinlarni qanday samarali tarzda qo'llash mumkinligini ko'rsatishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o'yinlarning roli haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar o'yinlarning bolaning jismoniy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil etadi. O'yinlar orqali bolalar harakat va motor ko'nikmalarini rivojlantirish, hissiy va ijtimoiy malakalarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu sohada o'yinlarning ta'lim jarayonidagi o'rni haqida turli nazariy yondashuvlar mavjud.

L.S.Vygotskiy (1983) o'yinlar va bolaning rivojlanishidagi o'rin haqida yozgan. U o'yinning bolaning ijodiy va intellektual rivojlanishidagi ahamiyatini ta'kidlagan. Vygotskiyning fikricha, o'yin bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va ularning

dunyoqarashi va faoliyatga yondashuvlarini rivojlantiradi. O'yin jarayonida bolalar turli ijtimoiy va hissiy qobiliyatlarni o'zlashtiradilar. U o'yinlarni «yangi imkoniyatlar» yaratadigan faoliyat deb atagan va uning yordamida bolalar yangi bilimlarni o'zlashtirishi mumkinligini ko'rsatgan.

J.Piaget (1962) o'yin va uning bolalar rivojlanishidagi rolini kognitiv rivojlanish nazariyasi asosida tahlil qilgan. U o'yinning bolaning kognitiv (aqliy) rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini o'rganib, o'yinda bolalar o'z dunyoqarashlarini va tajriba asosida bilim olishni rivojlantirayotganini ta'kidlagan. Piagetning fikricha, o'yinlar bolalar uchun o'zlarining aqliy jarayonlarini rivojlantirishga xizmat qiladi, chunki ular o'yin jarayonida yangiliklarni qabul qilib, o'z tajribalarini jamlaydilar.

D.W.Winnicott (1971) o'yin va bolalar psixologiyasi bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarida, o'yinlarning bolalar uchun emotsional va ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatgan. U o'yinni bolaning ichki dunyosini va hissiy holatlarini ifodalashning asosiy vositasi deb atagan. Winnicottning fikriga ko'ra, o'yin bolaning o'zini anglashiga, o'z his-tuyg'ularini boshqarishga va atrof-muhit bilan muloqot qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'yin bolaning o'zlikni anglashida va ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishda muhim rol o'ynaydi.

M.E.Thompson (2004) o'yinlar va bolaning motor ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sirini o'rganib, o'yinlarning bolaning jismoniy rivojlanishiga bo'lgan ahamiyatini ko'rsatgan. U o'yinda bolaning tana harakatlarini rivojlantirish, mushak kuchini oshirish, koordinatsiyani yaxshilash mumkinligini ta'kidlagan. O'yinlar nafaqat motor ko'nikmalarini rivojlantirish, balki bolaning hissiy va ijtimoiy qobiliyatlarini ham shakllantirishga yordam beradi.

M.A.Shereshevskaya (1992) o'yinlarning ta'limdagi roli va bolalar rivojlanishiga ta'siri haqida o'z ilmiy ishlarida o'yinlar orqali bolalarning harakatlarini va jismoniy ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan. Uning tadqiqotlari o'yinlarning bolalar uchun muhim pedagogik vosita sifatida ishlatilishini ta'kidlaydi va o'yin jarayonida bolaning rivojlanishiga to'g'ri yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, A.K.Zaporozhets (1990) va A.V.Petrovsky (1987) o'yin va bolalar psixologiyasiga oid tadqiqotlarida, o'yinlarning bolalar rivojlanishidagi o'rni va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati haqida fikrlar bildirilgan. Ular o'yinning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishga ta'siri haqida so'z yuritganlar va o'yinning bolalarning individual rivojlanishiga qanday ta'sir qilishi mumkinligini izohlaganlar.

Adabiyotlar tahlili, o'yinlarning bolalar rivojlanishidagi muhim o'rni haqida bir nechta ilmiy yondashuvlarni ko'rsatadi va bu yondashuvlar pedagogik amaliyotga qo'llanilishi zarur. O'yinlarning jismoniy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga bo'lgan ta'siri ularning pedagogik jarayondagi ahamiyatini yanada oshiradi. Shu bilan birga,

o'yinlarni ta'limda samarali qo'llash uchun ilmiy metodologik asoslar ishlab chiqilishi zarur.

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o'yinlarning rolini o'rganish metodologiyasi kompleks yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi o'yinlarning bolalar rivojlanishiga ta'sirini, xususan, motor ko'nikmalar, idrok va ijtimoiy qobiliyatlar bilan bog'liq jihatlarni aniqlash hisoblanib, quyidagi metod va usullar qo'llaniladi.

Eng avvalo o'yinlar va bolalar rivojlanishi bo'yicha mavjud nazariy yondashuvlar va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilindi. Adabiyotlarni tahlil qilish orqali o'yinlarning pedagogik ahamiyati, ularning bolalar rivojlanishidagi o'rini aniqlashtirildi. Bu jarayonda turli psixologik va pedagogik ilmiy qarashlar, shuningdek, mashhur olimlarning fikrlariga murojaat qilindi.

O'yinlarning bolalar rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini aniqlash uchun bevosita kuzatuv usullari qo'llaniladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar guruhlarini kuzatiladi, ularning o'yinda ishtirok etishlari, o'yin davomida faoliyatlari, o'zaro munosabatlari va o'zlarini tutishlari tahlil qilinadi. Bu metod o'yinlarning bolalarning ijtimoiy, jismoniy va kognitiv rivojlanishiga bo'lgan ta'sirini aniq ko'rsatadi.

Pedagoglar, tarbiyachilar va ota-onalar bilan intervyu o'tkazilib, o'yinlarning bolalar rivojlanishiga ta'sirini baholashda ulardan fikrlar olinadi. Shuningdek, so'rovnomalar yordamida o'yinlar va ularning bolalar rivojlanishidagi o'rni haqida qo'shimcha ma'lumotlar yig'iladi.

To'plangan ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi. O'yinlar orqali olingan natijalar, o'yinlarning bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'lchashda yordam beradi. Bu tahlil natijalari asosida o'yinlarning samaradorligini baholash va pedagogik amaliyotga qo'llaniladigan yondashuvlarni takomillashtirish mumkin bo'ladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Ta'lim va tarbiya jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o'yinlarning roli tahlil qilindi va o'yinlarning bolalar jismoniy, intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri o'rganildi hamda quyidagi natijalarga erishildi:

O'yinlar bolalarning motor ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Jismoniy o'yinlar, xususan, faol harakatlarni talab qiladigan o'yinlar, bolalar mushak kuchini oshirish, tana koordinatsiyasini yaxshilash va motor malakalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Harakatli o'yinlar orqali bolalar turli jismoniy qobiliyatlarni o'zlashtiradilar va bu ular uchun kelajakda muvaffaqiyatli jismoniy faoliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'yinlar bolalarning kognitiv rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'yin jarayonida bolalar turli vazifalarni hal etish, muammolarni echish va yangi bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'yinlar orqali bolalar o'zlariga mos bo'lgan bilimlarni o'zlashtirish, ijodiy fikrlash va xotira bilan bog'liq ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Bu, o'z navbatida, bolaning aqliy va aqliy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

O'yinlar bolalarning hissiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'yin jarayonida bolalar o'z his-tuyg'ularini ifodalash, boshqalarning his-tuyg'ularini anglash va ularga javob berish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'yinlarning hissiy rivojlanishdagi o'rni ayniqsa ijtimoiy o'yinlar orqali aniq ko'rinadi. Bu o'yinlar bolalar orasida do'stlik, ishonch, o'zaro hurmat va muloqotning rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'yinlarning pedagogik jarayonda samarali qo'llanishi, bolaning rivojlanishiga to'g'ri yondashuvni talab qiladi. Tadqiqotda shuni aniqlash mumkinki, o'yinlarning ta'lim jarayoniga qo'llanilishida maqsadga muvofiq yondashuvlar, vaqtni to'g'ri boshqarish va bolalar bilan individual ishlash muhim ahamiyatga ega. O'yinlar pedagogik jarayonda bolalarning yanada faol ishtirok etishini ta'minlash, ularning ko'nikmalarini mustahkamlash va o'rgatish jarayonini qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi.

Kuzatishlar jarayonida o'yinlarning bolalar rivojlanishida muhim pedagogik vosita sifatida ishlatish mumkinligi tasdiqlandi. O'yinlar nafaqat bolalarning jismoniy rivojlanishini, balki ularning intellektual va hissiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. O'yinlarni ta'lim jarayonida samarali qo'llash, bolaning rivojlanishiga to'g'ri yondashuvlarni qo'llashni talab qiladi.

XULOSA

Yuqorida bayon etilgan fikr-mulohazalar asosida, o'yinlar nafaqat bolalar jismoniy, intellektual va hissiy rivojlanishiga, balki ularning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga ham katta ta'sir ko'rsatadi, mazkur jarayonda bolalar o'zlariga kerakli ko'nikmalarni o'zlashtirib, dunyoqarashlarini kengaytiradilar, shuningdek, jismoniy rivojlanishlari va aqliy salohiyatlarini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida muhim vosita sifatida qo'llanilishi lozim, bu pedagogik jarayonni samarali va qiziqarli qilish, bolalar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash va ularning ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmatova, Z. (2017). Maktabgacha ta'limda o'yinlar va ularning bolalar rivojlanishidagi o'rni. Toshkent: O'qituvchi.
2. Ahmadjonova, R. (2019). Bolalar psixologiyasi va pedagogikasining nazariy asoslari. Samarqand: SamDU.
3. Yuldashev, M. (2015). Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishi va o'yinlar. Tashkent: Fan va texnologiya.
4. Tashpulatov, A. (2018). Pedagogik yondashuvlar va bolalar rivojlanishida o'yinlarning roli. Toshkent: Ma'rifat.

5. Sattorova, Z. (2016). O'yinlar va bolalar ta'limida zamonaviy metodlar. Buxoro: BuxDU.
6. Isroilov, U. (2017). Bolalar ta'limi: nazariy yondashuvlar va amaliyot. Toshkent: Akademnashr.
7. Asimov, A. (2014). Maktabgacha yoshdagi bolalarda motor ko'nikmalarining rivojlanishi. Tashkent: O'qituvchi.
8. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.
9. Vygotsky, L. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.
10. Erikson, E. (1963). Childhood and Society. New York: Norton & Company.
11. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
12. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books.
13. Bruner, J. (1966). Toward a Theory of Instruction. Cambridge: Belknap Press.
14. Smirnova, M. (2012). Pedagogical Approaches to Early Childhood Education and Development. Moscow: Pedagogika.
15. Vygotsky, L. S. (2004). The Psychology of Play and Education in Children. Moscow: Russian Academy of Sciences.